

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գ. Կ. Ավագյան

ՎԱՅՔԻ (ԴԱՐՍԼԱԳՅԱԶԻ) ԼԵՆԱՇՆՔԱՅԻ ՄՈՐԵՆՆԵՐԸ

1946 թվին Հայկական ՍՍՏ Գիտությունների Ակադեմիայի Կենդանաբանական ինստիտուտն էքսպեդիցիա կազմակերպեց Վայքի լեռնաշղթայի ֆաունան ուսումնասիրելու նպատակով, որին մասնակցեցին և ես, որպես միջառաքան, իմ նպատակն էր հետազոտել Վայքի լեռնաշղթայի հատկապես այդպան հստակ պայման դրանների ուղղաթև միջատների ֆաունան: Էքսպեդիցիան տեղի է 1946 թ. հունիսի 12-ից մինչև 1946 թ. հուլիսի 8-ը: Ներկա աշխատանքն ամփոփում է այդ հետազոտության արդյունքները: Այդ ժամանակաշրջանն ուղղաթև միջատների համար վաղ էր, որի պատճառով էլ մեր հավաքած նյութերի մի մասը թրթուր վրձակում էր:

Այս աշխատանքի ձևակերպման ընթացքում օգտագործված են նաև ինստիտուտի թանգարանի նյութերը, ինչպես նաև գրականության տվյալները: Ուսումնասիրված է Վայքի լեռնաշղթայի այն մասը, որն ընդգրկում է Միկոյանի շրջանի սահմանները:

Էքսպեդիցիայի մարշրուտը հետևյալն էր՝ Գեղարա — 11—14 հունիսի, Միկոյան — 15 հունիսի, Էրախ — 15—19 հունիսի, Գնիշիկ — 19—20 հունիսի, Ամաղու — 21—28 հունիսի, Խաչիկ — 29 հունիսի — 2 հուլիսի, Ագիգրեկովի շրջանում՝ Ալմալու — 2—6 հուլիսի, Դյուլիստան — 6—7 հուլիսի:

Լեռնաշղթայի մյուս մասը, որը դնվում է Ագիգրեկովի շրջանում, ուսումնասիրել է Ա. Պետրոսյանը [5], այդ պատճառով էլ որոշ նյութեր ցույց են արվում ըստ Պետրոսյանի: Վնասատու թյուրան Ագրեքեջանում բերվում է ըստ Տարբինսկու [6]:

Նշված բոլոր վայրերի շրջակայքում էքսպեդիցիաներ են կատարվել մինչև 10 կիլոմետր շառավիղով:

Ըստ Ի. Վ. Ֆիզուրովսկու [9] Վայքի լեռնաշղթայի համար կարելի է սահմանել՝

1. Փոքր Ասիական ափի կոնտինենտալ տափաստանային կլիմա, որը բնորոշ է ամբողջ Հայկական Բարձրավանդակի համար սկսած 1300-ից մինչև 1800 մետր բարձրությունը ձովի մակերևույթից:

2. Ալպյան կլիմա, մոտավորապես 1900-ից մինչև 2500 մետր բարձրության վրա:

Նյութերի մշակումից երևում է, որ Վայքի լեռնաշղթայում տարածված են մորեխների հետևյալ տեսակները:

Acrididae

Calliptamus siculus Burm. Չայքենդ, 1930 մ ձ. մ. 12—24/VIII 1935 թ. 202, 232 C. siculus կամ սիցիլիական մորեխի Վայքի լեռնաշղթայում հս չեմ հանդիպիր Ըստ դրական տվյալների հասուն ձևերը պատահում են միայն հուլիսից սկսած: Առհասարակ լայն տարածված տեսակ է: Վայքում գտնվում է հարավային և հարավ-արևելյան մասերում: Կարելի է հանդիպել կիսաանապատային, լեռնաքարոֆիլային բուսական խմբուկ-ցություններում, ինչպես և լեռնատափաստանային վայրերում:

Աղբյուրներում ֆուսսում է բանջարանացային կուլտուրաներին:

Calliptamus tenuicercis Tarb. Ալմալու, 1780 մ ձ. մ. Մարտիրոս, 1935 մ ձ. մ. 33, 46: Տարածված է Հայաստանի բազմաթիվ շրջաններում (Արթիկ, Ամասիա, Աղիզբեկով, Սպիտակ) ինչպես և ամբողջ Անդրկովկասում:

Ապրում է յարքարոտ տեղերում, ամենից շատ՝ ալմուտ և քարոֆիլային վայրերում: Հանդիպել ենք Վայքի լեռնաքարոֆիլային աստրազալներով հարուստ բուսական ստացիաներում, ինչպես նաև ավազոտ, օշինդրի կիսաանապատային և տափաստանային զոնաներում:

Calliptamus italicus L. Խաչիկ, 1820 մ ձ. մ. 30/VI 1940 թ. 2 թրթուրներ: Գյուլիստան, 1780 մ ձ. մ. 6/VII 1946 թ. 1 թրթուր:

Տարածված է Վայքի հարավային և հարավ-արևելյան մասերում, հասնելով մինչև 2000 մ և ավելի բարձրությունների, լեռնաքարոֆիլային, կիսաանապատային ստացիաներում, ինչպես և հացահատիկային կուլտուրաների շրջակայքում:

Metromerus coelestiensis G. T. Միկոյան, 1940 մ ձ. մ. 1939 թ. 19: Շատ նման է *Calliptamus* սեռի տեսակներին և կտրոգ է առբերվել նրանցից միայն արույի ցիդիի ձևով (Տարբինսկի [6], Դուշևադորումը խիստ տարբեր է՝ կավամոխրագույն, դեղնավուն, չեկ-կարմրավուն և սև գույնի: Պատահում է ցածրադիր վայրերում, քարքարոտ տեղերում, օշինդրի կիսաանապատային և քարոֆիլային խմբուկցություններում:

Ըստ Տարբինսկու Սովետական Միության սահմաններում գոյություն ունի միայն այս մեկ տեսակը:

Thisocetrinus pterostichus F. W. Չայքենդ, 1930 մ ձ. մ. 13, 35, VIII 1934—1935 թ. թ. Վայքում հայտնի է նաև Հերհեր բնակավայրից:

Կարելի է հանդիպել տափաստանային զոնայում մինչև 1350 մ բարձրությանը, որտեղ գերակշռում է հացազգի բուսականությունը: Ընտելացած է նաև դեռերի հովիտներին, ինչպես և մացառուտներով հարուստ ապրիլավայրերին:

Ըստ Լ. Բեկոսիպովի [3] և Մ. Մակարյանի ու Ավետյանի [6] Հայաստանում ֆուսսում է բամբակենուն, բախչային կուլտուրաներին և խոտհարքային հանդիպելներին (Ջրերին մոտիկ վայրերում):

Acrida turrila Z. Միկոյան, 1240 մ ծ. մ. 12/VIII 1933 թ. Գետափ. 1140 մ ծ. մ. 23 12 VI 1946 թ., Ամաղու, 1550 մ ծ. մ. 20/V 1948 թ. 1 ♂:

Գրեթե միշտ լինում է հարավային լանջերին մոտիկ, այդինքնով հարուստ և խոտառատ վայրերում: Մշտական բնակավայրերից երբեմն հեռանում և բարձրանում է զիպի լանջերը կամ տարածվում հեռու թփուտների, մացառուտների մեջ:

Acridella robusta Uv. Էրտիչ, 1075 մ ծ. մ. 17—45 V 1946 թ. 2♂, 1♀. Կարելի է հանդիպել մեծ մասամբ ցածրադիր վայրերում, այդինքնով, խոտառատ վայրերում և վերջիններիս մոտիկ գտնվող քսերոֆիլային բուսական ծածկոցով թևքություններում, Արփա գետի աջ ափերին, խոնավ տեղերում, ինչպես և փխրախոտերով հարուստ բուսական համախմբակցություններում. հասնում է և մինչև 1955 մ բարձրություն ծ. մ.:

Ապրում է նույն պայմաններում. ինչ որ նախորդ տեսակը, Լայն տարածված ձևերից է: Վայքում կարելի է հանդիպել լեռնաշղթայի հարավարևմտյան մասերում:

Stenobothrus caucasicus Dorn. Խաչիկ, 1820 մ ծ. մ. 30/V 1946 թ. 2♀. Հասուն ձևերը հանդես են գալիս միայն հունիսի վերջերից, Կարելի է հանդիպել հատուկ կենտ: Հայտնի է նաև Ազիդրեկովի շրջանի Մարտիրոս գյուղից: Տարածված է լեռնատափաստանային գոտում, մարդագետիններում, արոտավայրերում, խոտհարքներում, ինչպես և հացադդի կուլտուրաների շրջակայքում:

Stenobothrus wernerii sviridenkoi Ramme. Էրտիչ, 1075 մ ծ. մ. 15—17/V 1946 թ. 1♂, Ամաղու, 1550 մ ծ. մ. 25/V 1946 թ. 2♂ 1♀ կարելի է հանդիպել նշված բնակավայրերի բարձունքներում. տափաստանային, սուբալպյան, ինչպես և ալպյան գոտիներում, մինչև 2500 մ բարձրությունը: Արոտավայրերում և մարդագետիններում կարելի է հանդիպել մեծ քանակությամբ: Նախորդ տեսակից ափելի փոքր է:

Էրտիչում մինք սրան հանդիպել ենք 1150 մ բարձրության վրա: Առհասարակ տարածված է բարձրադիր վայրերում (սուբալպյան գոտում հատկապես):

Aeropus armeniacus Uv. Էրտիչ, 1075 մ ծ. մ. 15/V 1946 թ. 2♀. Հավաքված է Արփա գետի աջափնյա բարձունքներից: Հայտնի է նաև Ազիդրեկովի շրջանից: Բարձունքների բուսականությունը տափաստանային է, տեղ-տեղ քսերոֆիլային բնույթով:

Տարածված է սուբալպյան և ալպյան գոտիներում մինչև 3000 մ բարձրության վրա, սակայն վայքում իջնում է մինչև 1500 մ բարձրությունը և ափելի ցածր. շնորհիվ միկրոկլիմայական նպաստավոր պայմանների:

Հունիս ամսում պատահում են հասուն տեսակներ միայն հատուկ կենտ:

Մասսայական ձևով հանդես են գալիս հունիսին:

Վայքի լեռնաշղթայի վրա, Ազիդրեկովի շրջանում, երբեմն մասսայո-

լին Ջնասում են արոտավայրերին ու մարգագետիններին, ինչպես նաև այլ կուլտուրաներին:

Տարածված է Հայաստանի լեռնային մյուս շրջաններում: Ընդեմիկ ալպիական տեսակ է:

Stauroderus miramae Ramme. *Չուխուրի յուրա*, 3000 մ ծ. մ. 18/VII 1935 թ.: Յուլյց է տրված միայն *Չուխուրի յուրտից*: Հավաքված է լեռնաշղթայի համարյա ամենարարձր վայրերից: Պատկանում է ալպյան տեսակներին: Բիոլոգիան և էկոլոգիան ուսումնասիրված չէ:

Chorthippus apricarius L. *Խաչիկ*, 1820 մ ծ. մ. 29 V 1946 թ. 1Ճ: Վայքում հայտնի է նաև Ալմալու և Դյուլիստան բնակավայրերից: Հունիս ամսին մեծ մասամբ լինում է թրթուրային վիճակում: Հասուն ձևերը սակավ են: Կարելի է հանդիպել խոտհարքներում, արոտավայրերում և հացազգի կուլտուրաների շրջակայքում:

Տարածված է Հայաստանի նաև մյուս շրջաններում (Լենինական, Արթիկ, Մարտունի, Սևան և այլն): Սովետական Միության մեջ լայն տարածված տեսակներից է: Յուլյց է տրված [2] որպես հացաբույսերի փափաստու տափաստանային շրջաններում:

Chorthippus macrocerus F.—W. *Էրտիչ*, 1075 մ ծ. մ. 15 V 1946 թ., Ալմալու, 1780 մ ծ. մ. 19 V 1934 թ. 2: Լինում է մեծ մասամբ բարձր վայրերում և տարբեր բուսական ստացիաներում (արոտավայրերում, մարգագետիններում և հացահատիկային կուլտուրաներում): Ազդեցելով շրջանի արոտավայրերում լինում է մեծ առատությամբ և փաստում է հատկապես սուբալպյան զոնայի բուսականությանը:

Յուլյց է տրված [2] որպես փափաստու նաև Նախիջևանի Ավուոնում Թեսպուրլիկայի լեռնային ցանքերի համար:

Chorthippus biguttulus L. *Էրտիչ*, 1075 մ ծ. մ. 15 V 1946 թ. 1Ճ, *Խաչիկ*, 1975 մ ծ. մ. 29 V 1946 թ. 1Ճ, *Դեռափ* 1140 մ ծ. մ. 12 V 1946 թ. 3: 2, *Դյուլիստան*, 1730 մ ծ. մ. 6/VII 1947 թ., *Աղխաչ* 6/VII 1946 թ. 4Ճ, 3:

Կարելի է հանդիպել տարբեր զոնաներում, երբեմն մինչև 2840 մ ծ. մ. բարձր: Վայքում այդպիսի բարձրության վրա հանդիպել ենք արոտավայրերում, որը հազվագյուտ է լինում: Հասուն ձևերի կարելի է հանդիպել հունիսի սկզբներից: Տարածված է նաև հացահատիկային կուլտուրաների շրջակայքում և բուսական զանազան ստացիաներում: Տարածված է Հայաստանի զրեթե բոլոր շրջաններում: Սովետական Միության մեջ լայն տարածված տեսակներից է:

Նշված է [2] որպես ցորենի և դարու ցանքերի ու մարգագետինների առնչան փափաստու:

Chorthippus dorsatus Lett. *Խաչիկ*, 1820 մ ծ. մ. 29 V 1946 թ. 3Ճ, 1Ճ: Այս տեսակը Վայքի լեռնաշղթայում յուլյց է տրված Ազիզբեկովի շրջանից, 1935 մ բարձրությունից: Տափաստանային տեսակ է: Լինում

է արոտավայրերում, հացահատիկային դաշտերի շրջակայքում, բերքահավաքից հետո, միջնակներում, Տարածված է նաև գետերի հովիտներում ու ձահային վայրերի խոտհարքային հանդիկներում:

Euchorthippus pulvinatus F.—W. Խաչիկ, 1820 մ ծ. մ. 28/V 1946 թ. 13, 19 թրթուր. Ալմալու, 1780 մ ծ. մ. 6/V 1946 թ. 1 թրթուր:

Հասուն ձևերի հանդիպել հնք հուլիս ամսին: Տափաստանային զոնաներում սովորաբար այս տեսակի թրթուրները ձվից դուրս են գալիս հունիս ամսին (ցույց է տրված Լինինականի բարձրավանդակից [2]): Պատահում է բազմապիսի ստացիաներում: Տարածված է Հայաստանի շատ լեռներում: Սովետական Միության մեջ լայն տարածված տեսակ է. ցույց է տրված [2] որպես ֆուսսատու Նախիջևանի բարձր լեռնային ցանքների համար:

Doclostaurus brevicollis. Գետափ, 1140 մ ծ. մ. 12/V 1946 թ. 23 13, վայրում հայտնի է Միկոյանի և Ազիզբեկովի շրջաններից: Ավելի շատ տարածված է հարավային և արևմտյան մասերում: Կարելի է պատահել զլխավորապես քարքարոտ լանջերում, աստրաղալներով հարուստ քսերոֆիտային բուսական ստացիաներում, ինչպես և հացահատիկային կուլտուրաների շրջակայքում: Հայտնի է Հայաստանի բազմաթիվ շրջաններից:

Նշված է [2] որպես ֆուսսատու Նախիջևանի Ավտոնոմ Ռեսպուբլիկայի բարձր լեռնային ցանքների և խոտհարքների համար:

Doclostaurus hauensteini Bol. Էրտիչ, 1035 մ ծ. մ. 14/V 1946 թ. 23. Ալմալու, 1780 մ ծ. մ. 27/V 1946 թ. 13. 19. Գետափ, 1146 մ ծ. մ. 13/V 1946 թ. 19:

Կարելի է հանդիպել արևելյան և հարավային լանջերի քարքարոտ, ավազոտ հողերում: Օշինդրի կիսաանապատային բուսականությունից ստացիաներում, Հայտնի է Անդրկովկասում և մերձակա երկրներում:

Doclostaurus anatolicus Krauss. Խաչիկ, 1820 մ ծ. մ. 1946 թ. 13, 11. Աղխաչ, 6/V 1946 թ. 2 թրթուր: Հայտնի է Ազիզբեկովի շրջանի Չալքենդ և Ազադեկ բնակավայրերից: Ամենից շատ տարածված է Վայքի հարավ-արևմտյան մասերում: Կարելի է հանդիպել լեռնաքսերոֆիտային, օշինդրի կիսաանապատային, աստրաղալներով հարուստ համախմբակցություներում, ավազոտ և քարքարոտ վայրերում, հացահատիկային կուլտուրաների շրջակայքում:

Paracryptera microptera transcaucasica Uv. Ամաղու, 1550 մ ծ. մ. 23/V 1946 թ. 33, 29, 1 թրթուր, 23/V 1946 թ. 13, 25/V 1946 թ. 12, 26/V 1946 թ. 33, 33. Հանդիպել ենք Ամաղույի ձորում եղած այգիների շրջակայքում: Կարելի է հանդիպել այգիներում, հացաբույսերի ցանքսերին մոտիկ, ինչպես և լեռնաքսերոֆիտային միջավայրում: Անդրկովկասում տարածված է զրեթե ամենուրեք:

Ramburiella turcomana F.—W. Ալմալու, 1790 մ ձ. մ. 1/VII 1946 թ. 1 թրթուր: Հանդիպել ենք Ալմալու գյուղի շրջակայքում, հարավային լանջերի վրա, քարքարոտ ավազա-հողերում, կիսաանապատային բուսականության ստացիաներում: Պատահում է նաև ցանքաների շրջակայքում: Վայրի լեռնաշղթայից ցույց է տրված առաջին անգամ: Յույց է տրված [5] Միջին Ասիայի համար (Թուրքմենստան, Տաշկենտ, Կիրգիզիա) որպես հացաբույսերի, արևածաղկի և քունջութի կուլտուրաների ֆլուսատու: Աղբյուրներում հաճախ գտնվում է ցանքաներին մոտիկ և աննշան ֆլուսում է:

Pyrgodera armata F.—W. Ալմալու, 1780 մ ձ. մ. 7/VII 1946 թ. 13. Գյուլիստան, 1780 մ ձ. մ. 7/VII 1946 թ. 34, 17: Հայտնի է նաև Ազիդ-բեկովից, Աղետաշից, Գետափից և այլ բնակավայրերից:

Կարելի է հանդիպել կիսաանապատային, խճային, ավազոտ, քարքարոտ լանջերի խնչպես և աստղադանիերով ու տափաստանային բուսականությունում: Ժամկետով ընդհանրապես վրա և պետական փոքրիկ հարթություններում:

Oedaleus decorus Germ. Միկոյան, 1240 մ ձ. մ. 20/VII, 8/VIII 1929 թ. 16—17/VII 1929 թ. 12, 6: Հայտնի է նաև Ազիդբեկովի շրջանից, Լայն տարածված տեսակներից է: Հասուն ձևերը հանդես են գալիս հուլիս ամսից: Լեռնաշղթայի վրա հասնում է մինչև 2000 մ բարձրության: Պատահում է տարբեր զոնաներում՝ նախալեռնային, տափաստանային, սուբալպյան: Լինում է լեռնաքարոֆիտային ստացիաներում: Լավ հարմարվում է միջավայրին:

Յույց է տրված [6] որպես կուլտուրական բույսերի, այդ թվում հացաբույսերի և բամբակենու ֆլուսատու: Վուլգայի ստորին և միջին հոսանքների սահմաններում և Միջին Ասիական երկրներում:

Scintharista notabilis brunneri Sauss. Միկոյան, 1240 մ ձ. մ. 2/VIII 1933 թ. 3: Պատահում է քսերոֆիտային, օչինդրի կիսաանապատային և հացաղդի բուսական համախմբակցություններում: Լայն տարածված տեսակ է:

Oedipoda coerulescens L. Միկոյան, 1240 մ ձ. մ. 14/VII 1933 թ. 3 թրթուր: Պատահում է օչինդրի կիսաանապատային, քսերոֆիտային բուսական ստացիաներում, քարքարոտ և ավազա-խճային տեղերում: Լայն տարածված տեսակներից է: Տարածված է Վայքի հարավային և արևմտյան մասերում, ընդհուպ մինչև լեռնատափաստանային գոտան:

Ըստ Տարբինսկու [6] Ղազախստանում և ՌՍՖՍ Ռեսպուբլիկայում աննշան չափով ֆլուսում է:

Oedipoda schochi Sauss. Քաշիկ, 30/VI 1946 թ. 1 թրթուր: Միկոյան, 13/VIII 1933 թ. 34: Լինում է հարավային և արևմտյան մասերում:

Acrotylus insubricus Scop. Գետափ, 1140 մ ծ. մ. 12/VII 1946 թ. 20, էրտիչ, 1070 մ ծ. մ. 16—18/VI 1946 թ. 49, Օղբին, 1780 մ ծ. մ. 28/VI 1946 թ. 23, 39, Արփա գետի հովտի հարավային և արևմտյան մասերում պատահում է դրեթե ամենուրեք, փետրախոտերով հարուստ, օշինդրի կիսաանապատային սաացիաներում: Թռչում է գետնի մակերեսին մոտիկ, զիզղազաձև, կարճ տարածություններ: Ձմեռում է հասուն և թրթուրային ձևով:

Sphingonotus rubescens Walk. Խաչիկ, 1820 մ ծ. մ. 29/VI 1946 թ. 1 թրթուր: Կարելի է հանդիպել ավազոտ, քարքարոտ և խճային վայրերում, օշինդրի կիսաանապատային և ավազոտ հարթավայրերում: Լավ հարմարվում է միջավայրին: Լայն տարածված տեսակ է:

Sphingonotus carinatus Sauss. Միկոյան, 1240 մ ծ. մ. 13—19/VII 1929 թ. 59, Լինում է օշինդրի կիսաանապատային, քսերոֆիլային ստացիաներում, խճոտ և քարքարոտ վայրերում:

Տարածված է Վայրի հարավային մասերում: Լայն տարածված տեսակ է:

Sphingonotus nebulosus Sauss. Միկոյան, 1240 մ ծ. մ. 13/VIII 1946 թ. 26, 59: Ապրում է օշինդրի կիսաանապատային, քսերոֆիլային ստացիաներում, քարքարոտ, խճային և ավազոտ վայրերում:

Tmethis festivus Sauss. Միկոյան, 1240 մ ծ. մ. 2 VIII 1 թրթուր: Նուս-նուս 2/VII 1935 թ. 1 թրթուր:

Nocarodes Serricollis F.—W. Միկոյան, 1270 մ ծ. մ. 12/VI 1946 թ. Գետափ, 1140 մ ծ. մ. էրտիչ 1075 մ ծ. մ. 13—17/VI 1946 թ. 23, 39:

Կարելի է հանդիպել լեռնաքսերոֆիլային աստրազալներով հարուստ օշինդրի քարքարոտ, խճոտ և ավազոտ լանջերին, կիսաանապատային բուսական ստացիաներում:

Nocarodes sp. Խաչիկ, 1820 մ ծ. մ. 29/V 1946 թ. 29. հավաքել ենք Խաչիկ և Գնիշիկ գյուղերի միջև ընկած վայրերում 2310—2840 մ բարձրության վրա: Հնարավոր չի հղել որոշել մինչև տեսակը, որովհետև գտնվում էին զարգացման 1—2-րդ ստադիաներում: Այդ վայրերը ծառայում են որպես արոտավայրեր և մարզագետիներ:

Nocaracris margaritae Miram. Ագիդրեկով, 1045 մ ծ. մ. 11/VII 1934 թ. 39:

Paranocarodes opacus Br.—W. Միկոյան, 1240 մ ծ. մ. 2/VIII 1935 թ. Ամաղու, 1550 մ ծ. մ. 15 հունիսի 1946 թ. 18, 29: Տարածված է Վայրի հարավային և արևմտյան մասերի համեմատաբար ցածրադիր վայրերում, հասնելով մինչև 1800 մ բարձրության: Պատահում է օշինդրի կիսա-

անապատային, աստրոզալներով հարուստ լեռնաքսերոֆիլային ստացիաներում, ինչպես և քարքարոտ և խճոտ լանջերում:

Acrydium depressum Bris. 17/VI 1946 թ. 33, 19: Լայն տարածված տեսակ է: Հանդիպել ենք Արփա գետի աջափնյա հովտում, ինչպես և գետի ճյուղավորումների ու այլ գետակների շրջակայքում, լերկ ու տիզմախառն ավազաքարերում, փետրախոտերով և մոշի բուսական համալիրակցություներում: Որտեղից նրանք անցնում են նաև լերկ ավազների մեջ: Շատ լինում են խոնավ վայրերում: Ձվից զուրա են գալիս հունիսի սկզբներին և կեսերին: Հասուն անհատները ձմեռում են: Գյուղատնտեսական նշանակություն չունի:

Paratettix meridionalis Ramb. Էրտիչ, 1075 մ ծ. մ. 18/VI 1946 թ. 13. Գետափ, 1140 մ ծ. մ. 13: Հավաքված է Գետափի քարքարոտ և խճոտ շրջակայքից, ինչպես նաև Օղբին անմարդաբնակ գյուղի շրջակայքում, գետի ափերին, խոնավ ավազոտ և սղմոտ վայրերում: Հանդիպել ենք բացառապես հասուն անհատներին:

Լայն տարածված տեսակներից է: Հայտնի է Հայաստանի նաև այլ շրջաններից:

Ըստ Ա. Թախտաճյանի [7] Վայքի շրջանի բուսական իշխող տիպը կմախքային լեռների քսերոֆիլային բուսականությունն է (ֆրիդանա և տոմիլյարներ) և քսերոֆիլա-տրոպանտային լեռնատափաստանը: Վայքի լեռնաշղթայի վերին զոտում տարածված է իրանական տիպի ալպյան բուսականություն: Հարթավայրերում տեղ-տեղ պատահում են օշինդրի կիսաանապատային ֆրագմենտներ: Կան գիհու կղզիներ:

Վայքի լեռնաշղթայի բարձր ալպյան գորգերը նշանակալից չափով աղքատ են զարգացած և մեծ մասամբ ֆրագմենտային բնույթ են կրում:

Ըստ այդ բուսական զոնաների որոշ խմբավորումներ նկատվում են նաև ուղղաթև միջատների ֆաունայում: Օշինդրի կիսաանապատային հատվածներում տարածված են՝ *Doclostaurus brevicollis*, *Doclostaurus anatolicus*, *Doclostaurus hauensteini*, *Pyrgodera armata*, *Imethis festivus*, *Acrotylus insubricus*, *Sphingonotus carinatus*, *Scintharista brunneri*, *Metromerus coelesyriensis*, *Oedaleus decorus*, *Ramburiella turcomana*: Ձրիզանի զոնայում տարածված են մորեխների հետևյալ տեսակները՝ *Thisoecetrinus pterostichus*, *Paranocarodes opacus*, *Nocaracris margaritae*, *Oedipoda schochi*, *Oedipoda coerulescens*, *Oedaleus decorus*, *Ramburiella turcomana*, *Sphingonotus nebulosus*, *Nocarodes serricollis*, *Calliptamus tenuicercis*:

Բացի վերը հիշվածներից այս զոնայում կարելի է հանդիպել նաև *Sphingonotus*, *Oedipoda*, *Doclostaurus* սեռերի մի քանի այլ ներկայացուցիչների, որոնց ապրելավայրը նմանվում է ֆրիզանային միջավայրին:

Լեռնա-տափաստանային զոնայում տարածված են՝ *Chorthippus marcocerus*, *Chorthippus apricarius*, *Chorthippus dorsatus dorsatus*, *Chorthippus biguttulus*, *Euchorthippus pulvintus*-ը: Մերձալպյան և ալպյան զոնաներում տարածված են՝ *Stenobothrus werneri* *svirlidenkoi*, *Aeropus ar-*

meniacus, Stenobothrus caucasicus, Chorthippus piguttulus, Stauroderus nitramae, Chorthippus biguttulus, Nocarodes sp. Այդիներում տարածված են՝ Acridella robusta, Acrida turrita, որոնք հրահմա բարձրանում են ոչ հեռու թեքաթյունների վրա:

Ստացվել է 18.XI 1947 թ.

Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ազգային-
Գենդանարանական Ինստիտուտ

ԿՐԿԿԿԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Алакян Г. Д.—Саранчевые Ленинградской степи. Зоосборник II, Армянского филиала АН СССР. 1940
2. Бей-Бенко Г. Я.—Руководство по учету саранчевых. Ленинград. 1932.
3. Бекосинов Л.—Материалы к познанию Фауны злаковых полей Армении, Станция Защиты Растений. Ереван 1940.
4. Макарян М. И. и Аветян А. С.—Обзор вредителей сельско-хозяйственных и лесных растений ССР Армении. Ереван. 1931.
5. Պետրոսյան Լ.—Նյութեր Ադրբեյջանի լեռնի ու գգաթի միջուկների և հայկական մոտիկ բնակչության վերաբերյալ Գիտական աշխատություններ, հատոր 9, Գենդանարան, Երևան, 1939.
6. Гарбинский С. П.—Прямокрылые, примокрылые насекомые Азербайджанской ССР. Изд. СССР, Москва-Ленинград. 1940.
7. Тахтиджян А. П.—Ботанико-географический очерк Армении. Гр. Бот. Ин-та Арм. ФАН. том II. 1941.
8. Уваров Б. П.—The geographical distribution of orthopterous insects in the Caucasus and in Western Asia Proc. Zool. soc. London. XXV. 447—472.
9. Фицуровский И. В.—Климатический очерк северо-восточной Армении с соседними районами. Тифлис, 1920.

Г. Д. Алакян

Саранчевые Вайкского (Даралагызского) хребта.

Резюме

Исследования фауны саранчевых Вайкского хребта выяснили, что в Вайке распространены 37 видов саранчевых, то есть примерно половина всех видов саранчевых, распространенных в Армении, что указывает на богатство фауны саранчевых Вайкского хребта.

Следующие 6 видов для этой территории указываются впервые: Stenobothrus wernerl sviridenkoi Ramme. Pararcyptera microptera transcaucasica L'v., Ramburiella turcomana F. W. Sphingonotus carlinatus. Sauss. Paranoarodes opacus Br.W. Sphingonotus nebulosus persa Sauss. Фауна саранчевых Вайка дает основание причислить этот округ к Азербайджанской провинции (Уваров). Так, 9 представителей 8-и родов характерного для этой провинции подсемейства Oedipodinae распространены в Вайке.

В высокогорной зоне распространены также виды, характерные для Малого Кавказа: *Stenobothrus weneri* sviridenkoi Ramme и *Parascyptera microptera transcaucasica* Uv. Значительное большинство найденных саранчевых относится к широко распространенным формам, встречающимся повсюду. Из видов, имеющих сельско-хозяйственное значение, следует отметить *Calliptamus italicus* (итальянская саранча), который в Вайке имеет очаг массового размножения и в годы массового размножения причиняет ощутимый вред. Значительный ущерб пастбищам также в годы массового размножения наносит *Aegopus armenifacis* Uv.